

*Лісун О. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університету**Советна А. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаського державного технологічного університету*

СПЕЦИФІКА КОНЦЕПТИВ-КОРЕЛЯТИВ У МЕТАФОРАХ ІЗ РЕФЕРЕНТОМ «КОХАННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ АВТОРСЬКИХ МЕТАФОР А. МЕРДОК ТА Г. АХМАТОВОЇ)

Анотація. Стаття містить результати зіставних досліджень корелятивних концептів індивідуально-авторських метафор у творчості А. Мердок та Г. Ахматової.

Ключові слова: авторська метафора, корелят, концептуальний аналіз, концептуальна картина світу.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві метафору розглядають як когнітивний феномен, який має двоїстий характер: з одного боку, це процес, що відбувається на глибинному мисленнєвому рівні (концептуальна метафора), а з другого – результат цього процесу (мовна метафора). Когнітивно-орієнтовані лінгвістичні дослідження вивчають концептуальну метафору в тісному зв'язку зі свідомістю, процесами мислення та пізнання людини – творця метафори. Особливість концептуальної метафори полягає у тому, що на глибинному мисленнєвому рівні вона може пов'язувати зовсім протилежні по своїй суті явища, створювати схожість між дуже різними класами об'єктів [1; 2; 3].

Сьогодні не викликає сумніву той факт, що метафори взагалі та індивідуальні авторські метафори (ІАМ) зокрема є виразниками душі народу, завдяки чому за допомогою порівняльних лінгвістичних досліджень метафор можна виявити відмінності та подібності в національних картинах світу. Так, Е.С. Кубрякова вважає, що із сукупності метафор, що стали узуальними в мові, можна побачити, які інтереси переважали в народі у ту чи іншу епоху, які ідеали були закладені в основу культури на тому чи іншому етапі її розвитку, що стало предметом особливої уваги носіїв мови [4, 21].

Мета статті полягає у контрастивному дослідженні метафор на вербалізацію концепту «кохання», яка надає змогу виявити як універсальні, так і специфічні, ідіотетичні та індивідуальні характеристики індивідів – творців метафор. Фактичний матеріал дослідження – 61 приклад авторських метафор з референтом «кохання», отриманих у результаті суцільної вибірки з романів А. Мердок, та 61 приклад авторських метафор, вибраних із поетичних творів Г. Ахматової.

У процесі нашого дослідження ми спиралися на модель аналізу номінативного простору авторської метафори, розроблену на базі тричастинної структури метафори: **X** (тема – думка про світ) **is like Y** (vehicle – вербалізований концепт-корелят) **in respect to Z** (ground – основа метафори або спільна ознака). Детальний опис цієї концепції надано у низці робіт [5].

З урахуванням вищевикладеного підходу до концептуального аналізу ІАМ фактичний матеріал, отриманий нами в

результаті суцільної вибірки з поезій Г. Ахматової та романів А. Мердок, був розглянутий за такими **напрямами**, як а) аналіз зон встановлення подібності, з якими співвідноситься референт «кохання», як прототипічних структур (окремо для кожного автора); б) здійснення контрастивного аналізу корелятивних концептів ІАМ А. Мердок, Г. Ахматової для виявлення специфічних рис письменниць як мовних особистостей.

Результати аналізу корелятивів авторських концептуальних метафор А. Мердок, Г. Ахматової дають право стверджувати, що існують два основних категоріальних класи корелятивів: **НЕЖИВІ ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ** та **ЖИВІ ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ**, наявні в метафорах письменниць (детальний опис принципів виділення концептуальних корелятивів див. у [5, с. 97]).

Перший клас містить такі концепти, як **КОНТЕЙНЕР** (sphere, area; высокая любовь, великая любовь), **РЕЧОВИНА** (poison, steel; отравы, жар), **АРТЕФАКТ** (computer, magazine; крест, сети), **ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ** (flower, bush; звезда, камень), **ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ** (fire, snow; любовь блеснет). Другий клас – концепти **ЛЮДИНА** (woman, husband; отравительница, девочка), **МІФІЧНА ІСТОТА** (devil, ghost; призрак), **ТВАРИНА** (cat, crocodile; змея), **ПТАХ** (bird; голубок), **КОМАХА** (beetle, fly).

При аналізі корелятивів ІАМ А. Мердок, Г. Ахматової нами були введені два основних концептуальних класи корелятивів, а саме **НЕЖИВІ ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ** та **ЖИВІ ФІЗИЧНІ ОБ'ЄКТИ**. Далі кожний із цих просторів стратифікується нами з урахуванням специфіки неживого чи живого об'єкту: неживі об'єкти – **КОНТЕЙНЕР** (простір, який займає об'єкт), **РЕЧОВИНА** (субстанція об'єкту), **АРТЕФАКТ**, **ФЕНОМЕН ПРИРОДИ** та **ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ**; живі об'єкти – **ЛЮДИНА**, **ТВАРИНА**, **ПТАХ**, **КОМАХА**, **МІФІЧНА ІСТОТА**.

Аналіз допоміжних сутностей (корелятивів) ІАМ, крізь призму яких письменниці сприймають концепт «кохання», дає змогу стверджувати, що А. Мердок звертається до набору із шести основних концептів-корелятивів. З урахуванням кількісного показника картина наявності корелятивів у метафорах А. Мердок, що описують «кохання», має такий вигляд (цифра праворуч відповідає кількості метафор із зазначеним корелятом):

ЛЮДИНА – 18

АРТЕФАКТ – 12

РЕЧОВИНА – 11

КОНТЕЙНЕР – 10

ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ – 9

ТВАРИНА – 1

Зупинимось детальніше на аналізі корелятивів в ІАМ А. Мердок. Описуючи такий особливий психологічний стан, як кохання, А. Мердок насамперед порівнює його з ЛЮДИНОЮ, наділяючи це почуття різними людськими якостями, вчинками та станами в усій їх багатогранності, наприклад: *There had always been a darkness in her relationship with her father and in that darkness her love had lain asleep* [6, с. 211].

При метафоричному осмисленні кохання значну роль також відіграє концепт АРТЕФАКТ. При цьому найбільш характерними дескрипціями артефакту є remnant, piece, fragment. Наприклад: *There was in his life only one piece or fragment or strand of ordinary human love, one place where he needed and was needed, and he regarded this and his inability to erase it, with the utmost dismay* [7, с. 82].

Концепт-посередник РЕЧОВИНА, що також є присутнім у корелятивній зоні концептуальної метафори А. Мердок, зображений переважно такими дескрипторами, як to boil, to evaporate, weight, ingredient. Наприклад: *I simply had to see Antonia again. It was with her as we left Relham crescent, that the weight of my love and concern remained* [8, с. 92].

Серед корелятивів ІАМ А. Мердок досить часто спостерігається також концепт КОНТЕЙНЕР. При цьому автор надає перевагу таким дескрипторам, як ball, texture, sphere etc. Наприклад: *His love for her was with him, burning him, but condensed into a small awful ball* [9, с. 323].

Згідно з нашими спостереженнями досить високою частотністю використання в якості кореляту в ІАМ А. Мердок характеризується концепт ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ: light, tide, flow. Наприклад: *Simon felt, as he so often felt when he thought suddenly and intensely about Axel, a sort of lifting supporting tide of love. He smiled at Morgan* [10, с. 196].

Порівнюючи концепт ТВАРИНА з іншими концептами-посередниками, ми можемо зазначити, що його використання в якості корелята є найменш частотним. Дескриптором цього концепту на мовному рівні є лише одна лексема – claws: Наприклад: *She will cling to me with the little steel claws of her love until violent death ensues for her or for me* [10, с. 75].

Аналіз корелятивних концептів в ІАМ Г. Ахматової дає змогу стверджувати, що при осмисленні референту «кохання» письменниця звертається до набору з восьми допоміжних суб'єктів, а саме (цифра праворуч відповідає кількості метафор з зазначеним корелятом):

ЛЮДИНА – 35

АРТЕФАКТ – 8

РЕЧОВИНА – 6

ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ – 4

КОНТЕЙНЕР – 3

ТВАРИНА – 2

МІФІЧНА ІСТОТА – 2

ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ – 1

Виходячи із цих показників, можна дійти висновку, що серед корелятивів авторських метафор Г. Ахматової на перший план виходить корелятивний концепт ЛЮДИНА. При метафоричному осмисленні кохання Г. Ахматова частіше всього звертається до зіставлення його із фізичними станами людини та з її характеристиками; найбільш типовими дескрипторами при цьому є «счастливая», «спокойная», «уверенная», «омерзительная» и др. Наприклад: *Громко говорю с тоской, не раскрывши*

сонных глаз, и она стучит, как кровь, как дыхание тепла, как счастливая любовь, рассудительна и зла [11, с. 134].

Досить частим серед допоміжних концептів є концепт АРТЕФАКТ, що на мовному рівні представлений лексемами «сети», «зажечься», «продавать» и др. Наприклад: *В тот давний год, когда зажглась любовь, как крест престольный в сердце обреченном, ты кроткою голубкой не прильнула к моей груди, но коршуном когтила* [11, с. 146].

Досить часто Г. Ахматова уподібнює кохання РЕЧОВИНІ, що має певні тактильні характеристики (жар), призначення (отрава) тощо. Наприклад: *Был светел ты, взятый любовью, и пивший ее травы*. [11, с. 27].

Концепти ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ та КОНТЕЙНЕР також є присутніми в корелятивній зоні концептуальної метафори Г. Ахматової. Наприклад:

1) *И никогда не поверю, что можно после небесной и тайной любви снова смеяться и плакать тревожно* [11, с. 132].2) *Ты, росой окропляющей травы, вестью душу мою оживи, – не для страсти, не для забавы, для великой земной любви* [11, с. 137].

Концепт-посередник ТВАРИНА, хоча і є присутнім у корелятивній зоні концептуальної метафори Г. Ахматової, трапляється значно рідше, ніж попередні концепти. Він зображений такими дескрипторами, як «голубок», «змея». Наприклад: *Любовь... то змейкой, свернувшись клубком, у самого сердца колдует, то целые дни голубком на белом окошке воркует* [11, с. 25].

Досить рідко Г. Ахматова у своїх ІАМ уподібнює кохання МІФІЧНІЙ ІСТОТІ, наділяючи його такими характеристиками: «бессмертная», «призрак». Наприклад: *Шиповник Подмосковья, увя! при чем-то тут... и это все любовью бессмертной назовут* [11, с. 270].

Найрідше трапляється серед корелятивів ІАМ Г. Ахматової концепт ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ, поданий на мовному рівні лексемою «блеснуть»: Наприклад: *Любовь... в инее ярком блеснет, почудится в дреме левкая... Но верно и тайно ведет от радости и от покоя* [11, с. 25].

Результати зіставного аналізу корелятивів ІАМ свідчать про те, що як у А. Мердок, так і у Г. Ахматової найчастішими концептами-корелятами є ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ та РЕЧОВИНА. Як уже було зазначено раніше, список корелятивів є універсальним для людського мовного суспільства, але специфіка мовленнєвої творчості кожного автора визначається наданням переваги певним корелятам при створенні ІАМ. Згідно з даними нашого аналізу обидві письменниці при виборі концептів-корелятивів орієнтуються передусім на світ людини.

Кількісний показник корелятивів в ІАМ у письменниць не є ідентичним. Загальна кількість корелятивів у А. Мердок складає 6, а у Г. Ахматової – 8. Можливо, це свідчить про те, що Г. Ахматова має ширший діапазон мислення та багатшу і яскравішу уяву, ніж А. Мердок. Загалом же різниця у кількості корелятивів в ІАМ А. Мердок та Г. Ахматової є досить незначною.

Неможливо не помітити той факт, що кількість навіть найбільш уживаних корелятивів є різною у письменниць. Так, ми можемо спостерігати таку картину: концепт-корелят ЛЮДИНА становить 35 ІАМ у Г. Ахматової, тоді як кількість ІАМ із цим корелятом у А. Мердок – 18. Водночас ІАМ із корелятом АРТЕФАКТ у А. Мердок (12) перевищує представленість цього кореляту у Г. Ахматової (8). Аналогічним чином можна судити також про концепт РЕЧОВИНА: у А. Мердок – 11 метафор цього типу, тоді як у Г. Ахматової – лише 6. Серед ІАМ А.

Мердок кількість концепту-кореляту КОНТЕЙНЕР (10) значно переважає кількість відповідних корелятів в ІАМ Г. Ахматової (3). Концепт-корелят ФЕНОМЕНИ ПРИРОДИ є досить частим серед ІАМ А. Мердок (9), тоді як кількість метафор із цим корелятом у Г. Ахматової – лише 1. Концепт-корелят ТВАРИНА є досить «непопулярним» як в ІАМ Г. Ахматової (2), так і у А. Мердок (1). У метафорах Г. Ахматової, які ми проаналізували, була виявлена низька представленість концепта-корелята ОБ'ЄКТИ ПРИРОДИ (4) та МІФІЧНА ІСТОТА (2); в ІАМ А. Мердок ці концепти не репрезентовані взагалі.

Можна припустити, що різниця у кількості корелятів в ІАМ письменниць зумовлюється їх належністю до різних національностей, а отже, і культур, мовного середовища тощо.

На нашу думку, можливість визначати індивідуально-особистісні характеристики індивіда за допомогою концептуального аналізу ІАМ є значним досягненням сучасної лінгвістики, що відкриває широкі перспективи майбутніх досліджень.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Тождество и подобие (замечки о взаимодействии концептов) // Тождество и подобие, сравнение и идентификация. – М. : Ин-т языкознания, 1990. – С.7–33.
2. Маккормак Э. Когнитивная теория метафоры // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 358–387.
3. Петров В.В. Метафора: от семантических представлений к когнитивному анализу. – Вопросы языкознания. – 1990. – № 3. – С. 135–145.
4. Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний. – М. : ИНИОН, 1992. – С. 4–39.

5. Колесник Д.М. Концептуальное пространство авторской метафоры в творчестве А. Мердок. Дисс. канд. филол. наук. – Черкассы, ЧИТИ, 1996. – 260 с.
6. Murdoch I. The Time of the Angels. – N.Y.: Penguin Book, 1978. – 224 p.
7. Murdoch I. The Red and the Green. – N.Y.: Penguin Book, 1967. – 279 p.
8. Murdoch I. A Severed Head. – Frogmore, St. Albans: Triad Panther Books, 1978. – 270 p.
9. Murdoch I. Henry and Cato. – Frogmore, St. Albans: Triad Panther Books, 1977. – 352 p.
10. Murdoch I. The Philosopher's Pupil. – N.Y.: Penguin Book, 1984. – 558 p.
11. Ахматова А. Собрание сочинений в двух томах. – том I. М. : Издательство «Правда», 1990. – 447 с.

Лисун О. В., Советная А. В. Специфика концептов-коррелятов в метафорах с референтом «любовь» (на материале сравнительного анализа авторских метафор А. Мердок и А. Ахматовой)

Аннотация. Статья содержит результаты сравнительных исследований коррелятивных концептов индивидуально-авторских метафор в творчестве А. Мердок и А. Ахматовой.

Ключевые слова: авторская метафора, коррелят, концептуальный анализ, концептуальная картина мира.

Lisun O., Sovietna A. The peculiarities of the concepts of metaphors with the referent of love (based on the comparative analysis of metaphors in creative work by A. Murdoch and A. Akhmatova)

Summary. An article contains the results of the contrastive research of the author's metaphors' vehicles in the creative work of A. Murdoch and A. Achmatova.

Key words: author's metaphor, vehicle, conceptual analysis, conceptual picture of the world.